

Yuldashev Azim Abdurakhmanovich
Fakultetlararo Chet Tillar Kafedrası
Turizm Fakulteti
Chirchik Davlat Pedagogika Universiteti.

METAFORA MALAY VA UZBEK MADANIYATLARIDA

Annotatsiya: Adabiyotda, madaniyatda yoki hayotning boshqa sohalarida til ustalari orasida metaforalarni o'rganish kuchayib bormoqda. Biroq, maqollarda uchraydigan hayvon metaforalarini o'rganish haligacha amalga oshirilmagan. Til va madaniyat bilan chambarchas bog'liq hayvonlar metaforalarida semantik tadqiqotlar hali ham kam. Ushbu tillararo maqollardagi hayvonlar metaforalarini o'rganish malay va o'zbek semantikasi va ularga nisbatan tillarning rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin. Ushbu metaforani o'rganish, shuningdek, tushunchani kengaytirish, bilimlarni shakllantirish va jamiyat tomonidan qo'llaniladigan qadriyatlar va mafkurani saqlab qolish imkonini beradi. Metaforalar tildagi qadriyatlarni o'z ichiga oladi, shu bilan birga jamiyatning madaniy merosini boyitadi. Insonlar ko'pincha ma'no qidiradigan, ma'noga muhtoj va hayot haqiqatiga til orqali ma'no berishga muhtoj bo'lgan odamlardir, garchi ba'zi hollarda til belgilarining cheklanganligi qidiruv jarayonining ma'nosini cheklab qo'ygan. Metaforalar ham muloqotni osonlashtiradigan estetik qiymatni ta'kidlashda rol o'ynaydi. Ushbu talablardan kelib chiqqan holda, ilmiy nuqtai nazarga asoslangan metaforik tadqiqotlarning batafsil yozilishini o'rganamiz.

Kalit so'zlar: metafora, til, o'zbek, malay va madaniyat

Yuldashev Azim Abdurakhmanovich
Interfaculty Department of Foreign Languages
Faculty of Tourism

METAPHOR IN MALAY AND UZBEK CULTURES

Abstract: The study of metaphors is gaining momentum among language masters in literature, culture or other areas of life. However, the study of animal metaphors found in proverbs has not yet been carried out. Semantic research on animal metaphors, which are closely related to language and culture, is still scarce. The study of animal metaphors in these interlinguistic proverbs can contribute to the development of Malay and Uzbek semantics and their relative languages. Studying this metaphor also allows us to expand our understanding, build knowledge, and maintain the values and ideology practiced by society. Metaphors embody values in language, while enriching the cultural heritage of society. Humans are often people who search for meaning, need meaning, and need to give meaning to the reality of life through language, although in some cases the limitations of linguistic symbols have limited the meaning of the search process. Metaphors also play a role in emphasizing aesthetic value that facilitates communication. Based on these requirements, we study the detailed writing of metaphorical studies based on a scientific perspective.

Key words: metaphor, language, Uzbek, Malay and culture

1.KIRISH

Madaniyatlararo metaforik tadqiqotlar turli mamlakatlar yoki madaniyatlar o'rtasidagi metaforalarning ba'zi o'xshashliklari va farqlarini ko'rib chiqadigan tadqiqotdir. Xiuzhi Li (2010) madaniyatlararo metafora bo'yicha tadqiqot o'tkazdi. Xiuzji Li (2010) tadqiqoti ingliz va xitoyliklar o'rtasidagi baxt tushunchasi metaforasidagi o'xshashliklarni aniqlash uchun o'tkazildi. Bu tenglama metaforik yo'naltirilgan "Xursandchilik o'z nihoyasiga yetdi" bo'lib, unda "Biz uning ko'nglini

ko'tarishimiz kerak edi", "U kun bo'yi hush kayfiyatda edi" kabi iboralarni o'z ichiga oladi. Ingliz va xitoy tillarida yana bir keng tarqalgan metafora "Baxt - yorug'lik" (Yorqinlik) bo'lib, unda "Uning quvonchidan nur sochilardi", "Uning yuzi porlaydi" kabi iboralarni o'z ichiga oladi. Uchinchi metafora ingliz tili bo'lib, xitoyliklar "Baxt idishdagi suyuqlikdir" metafora mazmunini "Biz shodlikka to'lgan edik", "Qalbi shodlikka to'lib toshdi" kabi ifodasi bilan mazmunini baham ko'rishadi. Bundan tashqari, tadqiqotchilar "Yerdan baxtli bo'lish" metaforasi kabi turli maqsadlarga mo'ljallangan nazariy metafora, "Ular baland minib ketishdi", "Men o'zimni dunyoning tepasida his qilyapman" kabi so'zlariga misollar taqdim etadilar. Qolaversa, "Baxt – qalbdagi guldir" metaforasi ingliz tilida emas, xitoy tilida qo'llaniladi. Mualliflarning ta'kidlashicha, turli xil fikrlash va madaniyat usullari ingliz va xitoy tillarida metaforalardagi farqlarga bog'liq. Keyin Chen (2010), ingliz va xitoy tillarida g'azabning ba'zi metaforik o'xshashliklari va farqlarini ko'rib chiqdi. U insoniyat tajribasi natijasida dunyo tillari metaforik asoslarga ega ekanligini tan olishdan boshlaydi. Uning ta'kidlashicha, tilda yangi metafora iborasi kiritilganda, bu odamlar lingvistik emas, balki universal tushunchaga asoslangan metafora asosiy ma'nosidan yangi narsalarni o'rganishini ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotda tadqiqotchi ingliz va xitoy tillarida bir xil g'azabning uchta nazariy metaforasini aniqlaydi: "G'azab - bu issiqlik", "G'azab - bu fiziologik reaksiya" va "G'azab - momaqaldiroqdir. G'azab - bu issiqlik "kabi tildagi metaforalarni o'z ichiga oladi " Yoqilg'ini olovga qo'shing ", va "alanga olishi uchun ". Misol uchun, "G'azab - bu fiziologik reaksiya" - bu sochni yo'qotadigan ibora. "G'azab - momaqaldiroq" misolida "momaqaldiroqdek qora" va "momaqaldiroqdek kuchli" metaforalarni o'z ichiga oladi.

Tadqiqotchilar, shuningdek, ingliz va xitoy o'rtasidagi g'azab metaforalarida uchta farqni aniqladilar: "G'azab - bu idishdagi issiq narsa", "G'azab - bu inson tanasining a'zolari" va "G'azab - hayvonlarning tajovuzkor xatti-harakatidir".

Nazariy metaforik tahlilga asoslanib, "Qon - idishdagi issiq narsa" nazariy metaforasini o'z ichiga olgan "G'azab - idishdagi issiq narsa" nazariy metaforasini o'z ichiga olgan holda, biz ingliz tilida g'azab sifatida talqin qilinadigan metaforik qonning qaynoq ifodasini o'z ichiga olishini tushunishimiz mumkin. Xitoyda esa "Qaynayotgan qon - ishtiyoq". Tadqiqotchilar ikki xalq o'rtasidagi metaforadagi farqlarni ikki madaniyatning dunyo qarashiga qarab baholaydilar. Ingliz "suvida" madaniyat koinotning manbai, xitoy tilida esa "havo" koinot manbai hisoblanadi. Shuning uchun ba'zi ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyatlarda g'azab konteynerlardagi suyuqlik bilan taqqoslanadi. Xitoyning asosiy iboralarida esa ularning madaniyati kasallikni havo shikastlanishi natijasida deb hisoblaydi. Tanqid nuqtai nazaridan, tadqiqotchi ushbu tadqiqot atrof-muhit omillari, shaxsiyat, qadriyatlar, tushunchalar, fikrlash usullari va dunyoga bo'lgan qarashlar ta'sirchan lingvistik mexanizm yordamida shaffof bo'lishi kerak bo'lgan metaforalarning mavjudligini tushuntirmaydi, deb hisoblaydi.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

Hayvonlarning metaforik tadqiqotlari hayvonlar sohasi asosida tasvirlangan metaforik munozaralar asosida aniqlanadi. Hayvon metaforasini qo'llaydigan maqolni deyarli barcha til va madaniyatlarda uchratish mumkin. Krikmann (2007) hayvonlar maqollarini o'rganishda geografik hududdan qat'i nazar, maqollarda eng ko'p ishlatiladigan guruhdagi hayvonlar itlar, otlar va sigirlar ekanligini aniqladi. Keyin tovuqlar, bo'rilar, cho'chqalar, mushuklar va qo'ylar (qo'chqorlar) va baliq, eshaklar, qushlar, echkilar va kalamushlar kabi jonzotlar ketma-ketligini ko'rish mumkin. Bu hayvonlarning o'n uchtasi "Hikmatlar"dagi hayvonning uchdan ikki qismini tashkil qiladi. Uning fikricha, bu tartibga solish maqollarda ko'pincha "uy" hayvonlar (uy) hayvonlar va chorva zotlari paydo bo'lishini ko'rsatadi. Xuddi shunday, odamlarga "yaqin" yoki odamlar tez-tez uchrab turadigan va insonga ta'sir ko'rsatadigan hayvonlar "Maqol"da ko'proq uchraydi. Malay va O'zbek tilida hayvonlardan olingan maqol ham bor:

1. Anjing menyalak bukit, takkan runtuh (It hurar karvon o'tar)
2. Ikan pulang ke lubuk (Suv bor joyda baliq bor)

Maqollarda qo'llaniladigan hayvonlarning odatlari va xususiyatlari universalmi yoki muayyan madaniyatlarga xosmi, degan savollar tug'iladi. Masalan, dunyo tillaridagi barcha maqollar sher yoki yo'lbarsni "mard" tabiatga bog'laydimi Yoki turli madaniyat va tillarda "jasur" tabiat sher yoki yo'lbarsdan boshqa hayvonlar bilan bog'langanmi? Umuman olganda, ba'zi hayvonlarning qarashlari va jamiyat mezonlarida farqlar mavjud. Misol uchun, itlar g'arb madaniyatida sevimli uy hayvonlariga aylanadi, lekin Malay jamiyatida itlar uy hayvonlariga aylanmaydi. Bu holda, Lakoff & Turner (1989) biz ba'zi hayvonlarga qanday qarashimiz va o'ylashimiz va hayvonlar uchun metaforik sxemalarni qurishda odamlarning madaniy bilimlaridan qanday foydalanishimiz haqida ba'zi umumiy takliflarni sanab o'tadi. Ular taklif qilgan hayvonlarning o'ziga xos takliflari orasida sherlar jasur va oliyjanob hayvonlardir; Tulki (tulki) - aqlli hayvon; it - sodiq va umidvor hayvon; mushuklar o'ziga ishonadigan va mustaqil hayvonlardir; Bo'rilar shafqatsiz hayvonlar va qotillardir; Gorillalar janjal va vahshiylikka moyil hayvonlardir; cho'chqalar esa nopok hayvonlar, tartibsiz va yovvoyi hayvonlardir.

3. MUHOKAMA

Ushbu tadqiqot asosida o'zbek madaniyatidagi metaforalarni ko'rsatish uchun "O'zbek metafora"si haqida bir qancha ilmiy izlanishlar olib borilgan va ular yoritib berilgan. Yani Yoqub Siddiqovich Saidov (2016) o'zining "O'zbek jadidlari va milliy tili" tadqiqotida o'zbek jadidlarining she'riyatdagi g'aroyib tabiatini o'rgangan. Jadidlar O'zbekiston uchun ko'p fidoyilik qilgan o'zbek xalqidir. Tadqiqot tilni va metaforik uslublarni o'rganadi. O'zbek tili fanidagi metaforashunoslik o'zbek jadid yozuvchisining vatan, davlat, ozodlik, maorif kabi so'zlarni o'zlashtirib, majoziy mahoratidan foydalangan holda baholanadi. Abdurauf Fitrat, Abduhamid Cho'lpon, Muhammadsharif So'fizoda, Kamiy Karim, Siddiqiy-Ajziy, Sirojiddin Sidqiy, Abdulhamid Majidiy, Ishoqxon Ibrat, Elbek, Botu kabi

jadidlar jamiyati vakillari adabiyotida tildan mazmunli va samarali foydalanganlar. Ular majoziy tilning o'ziga xosligidan xabardor bo'lib, undan yuksak estetik she'r yaratishda foydalanadilar. Ularning adabiyotida qo'llanilgan metaforalar o'zining buyukligi, g'ayrioddiylik, kuchlilik va hissiyoti bilan boshqalardan ajralib turadi. Ular she'riyat tafakkurining rivojlanishiga hissa qo'shadilar. Ularning she'rlarida nafosat, uyg'unlik, birlik, ma'no, ravshanlik, go'zallik va go'zal she'rlar yaratuvchi porsiya kabi fazilatlar bor. Ular so'z va namunalarning yashirin ma'nosini kamdan-kam hollarda she'riyat bilan topadilar, shuningdek, erkinlik va so'zma-so'z to'g'ridan-to'g'ri ishlatishda o'z mahoratlarini bildiradilar.

Obidjon Karimov Yakubdjanovich (2013) o'zining "Metafora, she'riy fikrlash mexanizmi" nomli tadqiqotida she'riyatga urg'u bergan holda san'at arboblari metaforani adabiyotda rang-barang ifodalashini ta'kidlaydi. Garchi bu haqda aniq aytilmasa-da, uni voqea-hodisalar, fikrda badiiy shakllar yasash bilan izohlaydi va qiyoslaydi. Shuni inobatga olish kerakki, bu badiiy shakl faqat she'r nutqida qabul qilinadi, nutq vositalari atrofida u shunchalik muhim va chuqur ma'noga ega bo'ladi. Pushkinning she'riy metaforasini muhokama qilishda mualliflar funktsiyaning o'ziga xosligini hisobga olishlari kerak. Uning fikricha, Pushkin she'rlarida metafora va uning funksiyasining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish qiyin, lekin shoirlarning qarashlari va o'ylarini hisobga olish foydalidir. Biz metaforani ko'rsak-da, bu metafora shoirning ichki dunyosini ochib, o'quvchilarga hissiyot bilan yordam berishini ko'ramiz. Bu metafora badiiy ijod mahsuli bo'lib, go'yo so'z ikki shoir va kitobxon o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi. Buning sababi, metafora til orzusi sifatida qaraladi. Demak, metaforaning roli va ahamiyatini tasavvur qilish uchun uning vazifasini ko'rish kerak.

Tanqid nuqtai nazaridan malay va o'zbek madaniyati o'rtasida hali ham qiyosiy tadqiqot yo'q. Malay irqi va o'zbek madaniyati bir xil dinga ega, shuning uchun tadqiqotchilar malaylar va o'zbek irqlari bir xil madaniyatga ega ekaniga

aminlar. Tadqiqot Malay madaniyati va o'zbek tilida hayvonlar metaforasining qo'llanilishini "Konseptsiyaning metafora nazariyasi" asosida semantik jihatlardan o'rganish maqsadida olib borildi.

4. TAHLIL

Lakoff va Jonson (1980) metaforik tahlilda tajriba rolining muhimligini ta'kidlaydilar. Ular ta'kidlashadiki;

"Biz uning tajribasi asosida hech qanday metaforani tushunish yoki hatto erkin ifodalash mumkin emasligini his qilamiz ..." (Lakoff va Jonson, 1980).

Ular metafora tushunchasini har qanday metaforik iboralarda yoritib beradilar, masalan, "Bosma kitoblar soni har yili o'sishda davom etmoqda va mening daromadim o'tgan yilgidan ortib bormoqda". Bunday holda metaforik fikrlash miqdor bilan bog'liq bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, bu nazariy metafora insonning biror bir narsada jismoniy tajribasi tufayli mavjud bo'ladi.

Shu munosabat bilan, ular metaforani tajriba sifatida qo'llab-quvvatlaydi va ma'no bilan bog'liq bo'lgan ob'ektivizmning tabiatini rad etadi. Boshqacha qilib aytganda, metaforik belgilar nafaqat til bilan bog'liq iboralar, balki inson tajribasining kutilgan ko'rsatgichlaridir. Nazariy tuzilma insonning tashqi dunyodan olingan jismoniy tajribasidan kelib chiqadi. Lakoff va Jonson (1980b) so'raganidek, bu universal metaforik tushunchasini yaratishga olib keladi:

Barcha turdagi metaforik tushunchalar tabiiy ravishda jismoniy va madaniy tajribadan kelib chiqadi. Masalan, "More Is Up" yo'nalishi metaforasi moddiy takomillashtirish yoki qoziqqa ob'ektlar qo'shish va modda yoki qoziqning ko'tarilish bosqichini ko'rish o'rtasidagi kuzatilgan munosabatlarga asoslanganga o'xshaydi. Metafora universal tushuncha uchun yaxshi nomzoddir, chunki ular kuchli jismoniy asosga ega. (Lakoff va Jonson, 1980b: 204-bet)

XULOSA

Yuqoridagi metafora tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, turli tillardagi turli qirralar o'zining ma'noli ifodalariga ega bo'lib, o'quvchini o'sha xalqlar madaniyati haqida

ham bilishga xizmat qiladi. Shunday qilib, yuqoridagi barcha mulohazalarga asoslanib, biz metafora tilning o'ziga xos printsipli bo'lib, hozirgi kunga to'g'ri keladi degan xulosaga kelishimiz mumkin. Biz metaforani nafaqat adabiy asarlarda, balki shu bilan bir qatorda u o'zining yorqinligi va ta'sirchanligi bilan o'quvchiga taqdim etilganida va oddiy so'zlashuv nutqida ham uchratishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ruyhati

1. Chen, X. (2010). An Investigation into EFL Learners' Translations of Metaphors from Cognitive and Cultural Perspectives
2. Kovecses, Z. (2002). Metaphor: A Practical Introduction. Oxford: Oxford University Press.
3. Krikmann, A. (2007). Proverbs on animal identity: typological memoirs. Folklore (Electronic Journal of Folklore) 17: 7-84.
4. Lakoff, G. & Johnson M. (1980). Metaphors We Live By. London: The University of Chicago Press.
5. Lakoff, G., & Turner, M. (1989). More than cool reason: The power of poetic metaphor. Univ. of California at Berkeley, Berkeley.
6. Karimov, O. (2013). Metaphor Is The Mechanism Of Poetic's Thinking. Teacher of Department Uzbek language and literature of the Namangan State Pedagogical University.
7. Saidov, Y. (2016). The Role Of Jadids Of Turkistan In Developing Of The Uzbek Linguistics.